

Klaas Spronk

Liever langer lezen

Over bijbelleesroosters, tekstcombinaties en systeemdwang

De aanleiding voor dit artikel is de verschijning in 2004 van een drietal publicaties over bijbelleesroosters. Die zullen hieronder eerst kort worden gepresenteerd. Vervolgens ga ik in op een probleem dat in één daarvan nadrukkelijk aan de orde wordt gesteld en dat volgens mij in de andere een probleem is: de combinatie van de lezing uit het Oude en de lezing uit het Nieuwe Testament. Daarna zal ik – ter vergelijking – aandacht besteden aan de Joodse leesroosters en met name de rol van de profetenlezing daarin. Dit alles leidt tot een voorstel tot meer terughoudendheid bij het kiezen van een tweede lezing. In plaats van het verklaren van soms gewrongen tekstcombinaties kan men beter wat langer doorlezen in één tekst.

Recente publicaties

Jaap van der Laan (tot 2001 hoogleraar Praktische Theologie aan de Theologische Universiteit te Kampen) presenteert een 'nieuw leesrooster voor de eredienst'.¹ Al eerder had hij aandacht besteed aan de verschillende leesroosters voor de zondagse viering en zich gemengd in de discussies over de wenselijkheid van leesroosters in het algemeen en dat van het oecumenische jaarorde (bekend via 'De Eerste Dag' en 'Kind op zondag') in het bijzonder.² Steeds opnieuw klinkt er kritiek op het in dit laatstgenoemde rooster consequent toegepaste principe van de doorgaande lezing uit één bijbelboek, met name wanneer het om minder geliefde en/of minder makkelijke boeken gaat. Vaak ook heeft men moeite met de mede hierdoor voorgestelde ongebruikelijke lezingen op specifieke momenten in het kerkelijk jaar. Nu hebben de opstellers van de oecumenische jaarorde de kritiek al enige jaren geleden ter harte genomen en bieden zij de lezingen in kleinere en meer gevarieerde brokken aan. Verder zijn er nog allerlei andere leesroosters in gebruik. Het *Dienstboek* van de PKN staat er vol van. Volgens Van der Laan was het nog niet genoeg. Hij stelt een nieuw type voor. In het *Dienstboek* was het al aangekondigd: een leesrooster

'dat vanuit een meer pastoraal georiënteerde interesse is opgebouwd uit "elementaire" lezingen, die tot het geestelijk bezit van iedere gelovige zouden moeten behoren'.³ Blijkbaar was het de bedoeling dat dit rooster ook in het *Dienstboek* opgenomen moest worden. De voorbereiding waren ook al in 1996 gestart, maar het project had vertraging opgelopen.

Het idee is dat aan de kerkgangers via een driejaarlijkse cyclus de belangrijkste bijbelteksten meegegeven moeten worden. Deze herhaaldelijk bepreekte teksten kunnen dan (naar de woorden van Ernst Lange) worden tot 'een bedding voor de spiritualiteit van de gemeente'. De vraag om welke teksten het hier moet gaan, liet Van der Laan beantwoorden door een aantal predikanten uit de volle breedte van de protestantse kerken.⁴ Het resultaat van zijn enquête (34 van de 90 reageerden) werd door Van der Laan op een rijtje gezet, rekening houdend met het kerkelijk jaar en zoekend naar een mogelijke samenhang.

Zo begint hij het eerste jaar met lezingen uit Matteüs, vanaf Advent tot en met Pasen. Op de zondag daarna volgt een aantal lezingen uit het Oude Testament die traditioneel in de Paasnacht gelezen

hermeneutische
sleutelbos

worden. Na Pinksteren komen lezingen die te maken hebben met de gang van het evangelie naar de heidenen. Daarbij past ook de lezing uit het boek Ruth. In de zomer is het tijd voor de verhalen uit Genesis 37-50 over Jozef. Begin oktober wordt rekening gehouden met de aandacht die dan in veel kerken besteed wordt aan de relatie tussen kerk en Israël. Dan is het 'Sjema Israël' uit Deuteronomium 6 hoofdlezing. Het kerkelijk jaar wordt vol gemaakt met lezingen uit Matteüs.

Zo weet Van der Laan allerlei elementen te combineren. Dat is nog niet zo simpel. Het blijkt een heel gepuzzel te zijn. Daarbij maakt Van der Laan het zich extra moeilijk door ook met een voorstel voor een tweede lezing te komen. Ook die is waar mogelijk geput uit de lijst met elementaire lezingen. Bij het koppelen van lezingen sluit hij aan bij voorstellen uit bestaande leesroosters. Hij komt – opmerkelijk genoeg – pas achteraf met een verantwoording van de combinaties, waarbij hij beschrijft op welke wijze de teksten met elkaar zijn verbonden. Zou zoiets niet vooraf moeten gebeuren?

Ook Leendert Terlouw (predikant) komt met een nieuw bijbellesrooster, maar dat is niet bedoeld voor in de kerk.⁵ Geïnspireerd door de goede leesbaarheid van de NBV en door zijn ervaringen met de getijden wil hij zich niet beperken tot een selectie van de Bijbel. Hij stelt voor om de hele Bijbel in één jaar door te lezen, maar dan niet van begin tot eind, maar in blokken. 's Morgens begint men met Genesis, 's middags met Jesaja, 's avonds met Johannes. Op zondag worden de lezingen omlijst met Psalmen. Zo komt via drie ('s zondags vijf) leesmomen ten per dag de hele Bijbel aan bod. Er moet wel het één en ander geschoven worden om in de pas met het kerkelijk jaar te blijven. Door deze indeling ontstaat niet alleen een prettige afwisseling in teksten, waardoor men langer vol kan houden. Volgens Terlouw is er ook een 'breedtedimensie' waarneembaar. Doordat men elke dag uit verschillende delen van de Bijbel naast elkaar leest, ontstaan er allerlei dwarsverbindingen. Hij acht die combinatie heilzaam: 'Zo wordt Schrift met Schrift vergeleken en legt de Schrift daarbij ook zichzelf uit'. Hij suggereert dat dit als het ware van zelf gaat: 'Per dag en per week ontwikkelen zich gaandeweg boeiende en leerzame dwarsverbindingen, waarbij het ene boek het andere aanvult' (p. 12). Soms is dat inderdaad onmiskenbaar het geval, bijvoorbeeld wanneer op dezelfde dag gelezen wordt uit Genesis 1 en Johannes 1. Maar dat is een keuze van de opsteller van het rooster.

In de meeste gevallen zal het meer een kwestie zijn van goed geluk.

Het thema van de combinatie van de lezing van het Oude Testament en de lezing van het Nieuwe Testament komt uitgebreid aan de orde in het lijvige boek van Rein Bos (predikant, gepromoveerd en vruchtbaar publicist op het terrein van de homiletiek).⁶ Hierin beschrijft hij uitgebreid en boeiend – met veel aansprekende en soms ook schokkende passages uit door anderen gepubliceerde preken – de geschiedenis van omgang met het Oude Testament in de christelijke kerk en gaat hij op zoek naar de hermeneutische sleutel waarmee wij nu op passende wijze toegang kunnen krijgen tot het Oude Testament. In de loop der geschiedenis zijn vele sleutels voorgesteld. De bekendste zijn die van de typologie, van het schema belofte - vervulling en van de voortgaande openbaring in de heilsgeschiedenis. Volgens Bos hebben ze alle hun relatieve waarde, maar is

combinatie van lezingen relativeren

tegelijkertijd – zeker na 'Auschwitz' – duidelijk geworden dat de vaste schema's van vroeger niet meer voldoen. Hij pleit voor een benadering waarbij men oog heeft voor de verschillende dimensies van de tekst in verleden en heden. Spelend met zijn eigen naam spreekt hij van 'een hermeneutische sleutelbos'. Bij de preekvoorbereiding zal elke tekst gezien moeten worden (1) met het oog op Israël, (2) met het oog op Christus, (3) met het oog op ons en (4)

met het oog op wat zal geschieden. Zo wil hij serieus nemen dat de christelijke kerk het Oude Testament niet kan en mag lezen zonder te erkennen dat het om het boek van Israël gaat en daarbij ook aandacht besteedt aan de huidige problematiek rondom kerk en Israël.

Er is nog veel meer te zeggen over deze belangrijke studie, maar ik concentreer mij hier nu verder op de eerder genoemde kwestie van de combinatie van lezingen uit het Oude en Nieuwe Testament volgens bepaalde leesroosters. Bos geeft treffende voorbeelden van 'twee preken in één preek' door predikanten die zich niet of nauwelijks raad weten met de twee teksten die hen voor die ene zondag werden voorgeschreven. Soms gaat men gewoon over van de uitleg van de ene tekst op de uitleg van de andere tekst, zonder dat er een zinvolle verbinding gelegd wordt. Soms doet men daar wel een poging toe zonder een overtuigend resultaat. Het lijkt er wel eens op dat een voorganger meer worstelt met de verbinding tussen de lezingen dan met de verbinding tussen tekst en hoorder. Bij Bos is het allerm minst vanzelfsprekend dat er altijd een combinatie moet zijn en als er wel verband gelegd wordt tussen Oude en Nieuwe Testament, dan is dat steeds op basis van wederkerigheid. Dat betekent ook – al laat hij zich hier niet nadrukkelijk over uit – dat de keuze voor een tweede lezing onderdeel is van de preekvoorbereiding en dus gedaan wordt op basis van de bestudering van één bepaalde tekst.

Zin en onzin van bijbelleesroosters

In de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw zijn bijbelleesroosters vrij snel gemeengoed geworden in een groot deel van de protestantse kerken. Daarmee sloot men zich aan bij iets wat in de rooms-katholieke kerk heel normaal is.⁷ Het was voor predikanten en gemeenten wel even wennen, maar het was voor velen vrij snel duidelijk dat de voordelen groot zijn. Aan de Bijbel als geheel kan op deze manier meer recht worden gedaan, want men is nu niet meer afhankelijk van de keuze van de individuele voorganger met zijn of haar eigen voorkeuren en aarzelingen. Veel predikanten zullen het als een bevrijding ervaren dat zij nu niet meer zelf verantwoordelijk zijn voor die keuze. Dat heeft onder andere te

maken met romantisch vrome ideeën over de relatie tussen tekstkeuze en de doordeweekse pastorale praktijk en het persoonlijk geloofsleven van de predikant. De opgave om hier elke keer weer met een verantwoorde keuze te komen zal door menigeen als belastend zijn ervaren. De grootste winst lijkt echter te worden behaald op het terrein van de organisatie. Met behulp van leesroosters kan er goed gepland worden, ook op het terrein van de kerkmuziek en het kinderwerk.

Sommige nadelen zijn hierboven al genoemd. Die hebben voor een deel te maken met het feit dat protestanten op hun eigen manier aan de haal gingen met de bijbellesroosters. In de rooms-katholieke traditie heeft men zich eeuwen aan het klassieke éénjarige lectionarium gehouden. In 1969 werd dat vervangen door een driejarig rooster, waarin meer recht gedaan wordt aan de doorgaande lezing van bijbelboeken en waarin ook meer plaats is voor het Oude Testament. De protestanten gingen echter verschillende eigen wegen. De één stelde zich nog roomser dan de paus op en hield vast aan het klassieke lectionarium. De ander vond het passender om 'van koft tot koft' de hele bijbel in de eredienst door te werken. Daartussen ontstonden nog weer allerlei andere varianten. Vervolgens gingen sommigen aan de slag om alles weer bij elkaar te brengen. De verschillende roosters gaan dan als het ware samen op weg. Ze worden naast elkaar gezet en uit dit geheel worden dan de blokken gekozen voor een nieuw rooster. Daarbij is men ook steeds op zoek naar dwarsverbindingen waardoor de roosters in elkaar geschoven kunnen worden. Ik heb van nabij meegemaakt (als lid van de redactie van het tijdschrift) hoe zo in de eerste periode van 'De Eerste Dag' gepioneerd en geëxperimenteerd werd. Ik heb geleerd hoe moeilijk het is om recht te doen aan alle gestelde eisen: recht doen aan de Bijbel via voortgaande lezing, recht doen aan het kerkelijk jaar en recht doen aan bepaalde leestradiities.

willekeur en toeval bepalen keuze

Ik heb ook geleerd om te relativeren, met name wat betreft de combinatie van lezingen. Soms werden er simpelweg roosters naast elkaar gezet, waarbij de enige overeenkomst de datum van de voorgeschreven lezing was. Hier dreigt een ander protestants trekje menig voorganger en daarmee ook de gemeente parten te spelen: men accepteert niet zomaar de door het rooster voorgeschreven combinatie van bijbellezingen, maar wil die ook verklaren. Rein Bos geeft hiervan treffende voorbeelden. Een vast onderdeel van colleges homiletiek is tegenwoordig dat aan studenten duidelijk gemaakt moet worden dat het doel van een goede preek nog niet is bereikt wanneer men erin geslaagd is om een logisch verband te ontdekken of aan te brengen tussen de lezingen die het rooster voorschrijft. Een goede illustratie van deze problematiek is de vraag die ik kreeg om een preekschets te schrijven voor de komende Israëlzondag. Het moet gaan over Rechters 7:9-22 (een gedeelte uit het verhaal over Gideons overwinning op de Midjanieten). Dat is de alternatieve lezing volgens het oecumenisch leesrooster, dat vanaf eind augustus tot begin oktober een voortgaande lezing van Rechters 2-7 aangeeft.⁸ De redactie van de brochure voor de Israëlzondag wil ook aandacht voor het evangelie en verwijst daarbij naar de lezing die volgens datzelfde rooster voor die dag staat aangegeven: Matteüs 21:33-43 (de gelijkenis over de onrechtvaardige pachters). Dat is echter onderdeel van een doorgaande serie lezingen uit het genoemde evangelie volgens het Gemeenschappelijk leesrooster. In dat rooster stelt men voor het samen te lezen met Jesaja 5:1-7 (het lied van de wijngaard). Gezien de thematiek van de

wijngaard ligt deze combinatie voor de hand. De profetenlezing moet evenwel buiten beschouwing blijven, omdat de hoofdlezing uit Rechters is. Een 'bruggetje' naar Matteüs wordt daarentegen wel op prijs gesteld. De redactie zag die nog niet zo voor zich, maar heeft wel vertrouwen in mijn bouwkunst. Intussen dreigt er hier wel erg veel energie te gaan zitten in het redden van het rooster.

De haftarot

Volgens sommige geleerden zijn de oudste kerkelijke leesroosters gebaseerd op joodse tradities. Mogelijk zijn zelfs delen van het Nieuwe Testament te lezen als een soort commentaar op het driejarige thorarooster.⁹ De gegevens hierover zijn echter schaars of voor meerdere uitleg vatbaar. Hoe dit ook zij, er is onmiskenbaar een parallel tussen het joodse gebruik van een tweede lezing naast de vaste lezing uit de thora en de lezing van een aantal bijbelgedeelten naast elkaar volgens de christelijke leesroosters. In de eeuwen voor onze jaartelling ontwikkelden zich binnen het Babylonische jodendom een driejarig thorarooster en in Palestina een éénjarig rooster. Daaraan werden lezingen uit de profeten gekoppeld, de zogenaamde *haftarot* (enkelvoud: *haftarah*).¹⁰ De naam kan vertaald worden als 'afsluiting' en betekent niet meer dan dat met deze tekst de lezingen van de betreffende samenkomst werden afgesloten en dat hierna de uitleg kon volgen. Het oudst bekende voorbeeld hiervan is te vinden in het verhaal over Jezus' optreden in de synagoge volgens Lucas 4:16-21.

In de eeuwen rond het begin van onze jaartelling waren er heel veel verschillende lijsten met *haftarot* in omloop. Blijkbaar voelde men zich vrij in zijn keuze. Ook in de manier waarop de lezingen uit de profeten met de lezing uit de thora werden verbonden is de nodige variatie zichtbaar. Soms is er een verband via een herhaling van bepaalde woorden, soms is er een bepaalde overeenkomst in thematiek. Wat verder opvalt is dat er steeds fragmenten uit de profetische boeken worden genomen. Er is geen sprake van een doorgaande lezing. Ook valt de voorkeur op voor de grote profeten, met name het tweede deel van Jesaja. Het is niet bekend wanneer en waarom men begonnen is met deze tweede lezing. In latere rabbijnse teksten wordt verband gelegd met de vervolgingen ten tijde van Antiochus IV Euphrones in de tweede eeuw voor onze jaartelling. Zijn verbod op de lezing uit de thora zou zijn omzeild door stukken uit de profeten te lezen waarin de goede verstaander de verwijzing naar de thora alsnog zou herkennen. Een andere verklaring is dat de profetenlezing werd toegevoegd als reactie op de overtuiging, zoals men die bij de Samaritanen en de Sadduceeën vindt, dat alleen de thora opgevat mocht worden als woord van God.

Liever langer doorlezen

Hoe meer ik mij in bijbelleesroosters verdiep hoe minder ik mij geroepen voel om deze te volgen wat betreft de koppeling aan een tweede lezing. De traditionele en de nieuwe schema's zijn voor een groot deel bepaald door willekeur en toeval. Wie er domweg aan vasthoudt loopt het gevaar om bij de verkondiging zowel de eerste als de tweede lezing tekort te doen. Men doet de Bijbel meer recht wanneer men zich concentreert op één tekst. Dat wil niet zeggen dat het niet goed zou zijn om soms bepaalde lijnen door te trekken. Integendeel, soms vraagt een tekst er juist om. Het is goed en inspirerend om daarbij dan juist van de tekst zelf uit te gaan. De voorbeelden liggen voor het oprapen. Het is vaak een kwestie van oog hebben voor het grotere verband. Zo blijkt het heel zinvol om Genesis 1-11 te lezen als inleiding op de geschiedenis van Abram zoals die

inzet in hoofdstuk 12. Het boek Jozua verhoudt zich tot het boek Deuteronomium als de praktijk tot de theorie; wanneer men Jozua leest als kenner van de thora begrijpt men de verhalen beter. Het boek Rechters is letterlijk en figuurlijk een voorafschaduwing van de verhalen van Samuël en David. Zo zijn er veel meer voorbeelden te geven; ook in het Nieuwe Testament (men leze de brieven van Paulus naast het boek Handelingen; of Jakobus als antwoord op Paulus) en in de relatie tussen Oude en Nieuwe Testament (men kan aan de hand van Matteüs weer eens kijken naar Mozes en 'zijn' wet of naar de 'knecht van de Heer' zoals beschreven door Jesaja). Dit alles kan hier alleen even worden aangestipt, maar het nodigt wat mij betreft veel meer uit tot nadere bezinning en verkondiging dan de zoveelste merkwaardige bijbellesroostercombinatie.

Dr Klaas Spronk is als oudtestamenticus verbonden met de VU en ThUK. is geestelijk verzorger in een verpleeghuis en voorzitter van de redactie van TD.

1. Jaap H. van der Laan, *Elementaire bijbellezingen. Nieuw leesrooster voor de eredienst*, Meinema, Zoetermeer, 2004, 141 pp., ISBN 90 211 3995 2, € 16,50.
2. Zie het themanummer 'Leesrooster: stapsteen of struikelblok? Leesroosters als liturgisch en homiletisch probleem', *Praktische Theologie* 22/4 (1995); met daarin als bijdrage van Van der Laan, 'Leesroosters voor de zondagse viering: een informatief overzicht', p. 400-425.
3. *Dienstboek. Een proeve. Schrift – Maaltijd – Gebed*, Boekencentrum, Zoetermeer 1998, p. 906.
4. Voor de liefhebbers volgt hier de top-twaalf van bijbelteksten: 1. Exodus 3:1-14; 2. Genesis 12:1-9; 3. Genesis 1:1-2:4a; 4. Matteüs 28:1-10 (en parallelle lezingen); ex aequo 5 t/m 7. Matteüs 5:1-12; Lucas 2:1-20 en Openbaring 21:1-8; ex aequo 8 t/m 12. Genesis 3; Exodus 20:1-17; Matteüs 27:33-44; Matteüs 27:45-56; Handelingen 2:1-13.
5. Leendert Terlouw, 'Dan wil ik 'm ook lezen. Proeve van een nieuw bijbellesrooster bij de Nieuwe Bijbelvertaling', *Bulletin voor Charismatische Theologie* 54 (2004). Losse uitgave, Ekklesia: Gorinchem, 2004, 16 pp., ISBN 90 75569 35 1, € 2,95.
6. Rein Bos, *Wij hebben gehoord dat God met u is. Preken vanuit het Oude Testament*, Boekencentrum:

- Zoetermeer 2004, 351 pp., ISBN 90 239 1630 1, € 26,50.
7. Een evenwichtig overzicht wordt geboden door Marcel Barnard, 'Leesroosters en vrije tekstkeuze', in: P. Oskamp, N. Schuman (red.), *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk*, Meinema, Zoetermeer 2001, p. 199-206.
8. De informatie hierover is te vinden op de website van de Raad van Kerken in Nederland, <http://www.raadvankerken.nl/leesrooster.htm> en in de uitgave R.A. Bos (red.), *In Orde, Oecumenisch Leesrooster 2004-2007*, Boekencentrum, Zoetermeer 2004.
9. Zie hierover D. Monshouwer, *Markus en drie jaar Torah: het evangelie gelezen als drie jaargangen schrift-uitleg*, Kok, Kampen 1989.
10. Zie over de joodse leesroosters in het algemeen en de *haftarah* in het bijzonder C. Perrot, 'The Reading of the Bible in the Ancient Synagogue', in: M.J. Mulder, H. Sysling (eds.), *Mikra. Text, Translation, Reading and Interpretation of the Hebrew Bible in Ancient Judaism and Early Christianity*, Van Gorcum, Assen 1988, p. 137-159 (N.B. dit bijzonder goede naslagwerk is onlangs in een goedkopere paperback editie verschenen). Zie ook M. Fishbane, *Haftarot* (The JPS Bible Commentary), The Jewish Publication Society, Philadelphia 2002.

Noten

Een nieuwe rubriek

In ons tijdschrift Theologisch Debat zoeken we de confrontatie. Dat organiseren we door twee schrijvers met elkaar in debat te laten gaan. Daarnaast kiezen we in de artikelen en signaleringen voor onderwerpen die ter discussie staan en voor een manier van behandelen die uitnodigt tot reactie. Dat betekent ook dat we graag ruimte maken voor tegenspraak, correcties, aanvulling of wat het geschrevene ook maar heeft opgeroepen. Dat kan via artikelen, maar ook via kortere reacties. Die laatste krijgen hun plaats in de rubriek 'Replik'. De auteur van de bijdrage waarop wordt gereageerd krijgt de gelegenheid voor een kort weerwoord. Eventueel kan het dispuut in een volgend nummer worden voortgezet.

Lees- en preekroosters

In het vorige nummer schreef Klaas Spronk naar aanleiding van enkele recente publicaties iets over bijbelleesroosters.¹ Daarin maakt hij enkele kritische opmerkingen bij de vaak geforceerde combinatie van teksten uit het Oude en Nieuwe Testament. Hij geeft er de voorkeur aan om bij de prediking bij één tekst te blijven. Als er toch gecombineerd moet worden, laat het dan gebeuren op grond van een degelijke exegese en op grond van de traditielijnen zoals die herkenbaar zijn binnen de bijbel.

Jan Ridderbos is van mening dat hier veel meer over te zeggen is en draagt hierbij enkele gezichtspunten aan. (Door de redactie is zijn bijdrage enigszins ingekort.)

Lees- en preekroosters

Ik ben altijd wat verbaasd dat men vrijmoedig over leesroosters spreekt, terwijl men eigenlijk preekroosters bedoelt. Blijkbaar is het zo vanzelfsprekend voor ons, dat we preken over wat we lezen, dat we geen acht slaan op de term die we gebruiken.

Voor het gemak beperk ik me tot de huidige stand van zaken. Een grote wereldkerk, de Anglicaanse, kent leesroosters, zelfs The Lectionary. Dat woord moet letterlijk genomen worden: indien mogelijk, wordt iedere werkdag, in Morning en Evening Prayer, gelezen uit de Heilige Schrift. Er wordt gelezen, absoluut niet gepreikt. De lezing is op zichzelf 'Lesson', onderricht; daaraan behoeft niets te

worden toegevoegd.

In de parochiekerk te Nijmegen-Dukenburg kwam ik dezelfde insteek tegen. Van week tot week werd de viering voorbereid, en nam men serieus kennis van de voorgeschreven lezingen. Het stond nooit en voor niemand vast dat – als er al geprekeet werd – de gelezen gedeeltes de stof tot overweging aanreikten. Lezen kan op zichzelf dus al voldoende zijn. Wie zich dat realiseert, bespaart zichzelf en het kerkvolk heel wat hersengymnastiek. De ene lezing behoeft niet met de andere verbonden te worden. Beide lezingen kunnen, eventueel in stilte, overwoegen worden. Vullen ze elkaar aan, dan is dat mooi. Is dat niet het geval, dan is dat geen ramp.

Het kerkelijk jaar

Ik ben telkens weer verbaasd als ik lees, hoe mensen nu het leesrooster verdedigen. Spronk omschrijft het nog vriendelijk: 'Men is nu niet meer afhankelijk van de keuze van de individuele voorganger met zijn of haar voorkeuren en aarzelingen'. De aarzelingen hebben, als ik het goed begrijp, met name betrekking op de vooronderstelde noodzaak om teksten te kiezen vanuit de pastorale praktijk. Het lijkt mij een merkwaardige vorm van piëtisme waarbij ik niet groot gebracht ben.

Veel minder vriendelijk formuleert de eindredacteur van *De Eerste Dag*. Naar zijn mening werkt de vrije tekstkeuze infantilisering (sic!) van de prediking in de hand.² Met even goed recht kan ik het omgekeerde beweren. Omdat sommige predikanten – zoals ik uit mijn ervaring weet – bij hun preekvoorbereiding voldoende hebben aan *Kind op Zondag*, heeft het niveau van vele preken een bedenkelijk niveau bereikt.

Ik neem aan dat genoemde eindredacteur achter zijn stelling staat. Zoals ik maar niet zomaar iets beweer, maar mij kan beroepen op wat ik om mij heen zie gebeuren. Evenzeer ben ik persoonlijk overtuigd van het goed recht van mijn stelling, dat door het leesrooster het dodelijk saai in de Nederlandse kerkgebouwen geworden is: predikanten preken over teksten waarop zij geen betrekking hebben. Maar het moet: zo wil het leesrooster het.

De tegenstelling waar het om gaat – zo heeft Gerrit Lammens indertijd duidelijk gemaakt – is die tussen de ordening van het kerkelijk jaar door middel van het leesrooster en de ordening door middel van de *lectio continua*. Dat laatste ordeningsprincipe dreigde te worden onderuit gehaald door de overdaad aan allerlei bijzondere zondagen die de geordende wijze van bijbellezen in de weg stond: 'aan allerlei specialiteiten als zendings-, evangelisatie-, jeugd-, reformatie-, reclasseerings-, werelddiakonaat-, vredes-, oecumenische-, dieren- en wat al niet meer voor zondagen'.³ De doorgaande lijn van de *lectio continua* werd doorbroken door het subjectivisme, echter niet van de enkeling maar van de actiegroep of subgroep die naar erkenning streefde.

De kracht van het leesrooster, dat geënt is op het kerkelijk jaar, ligt in de mogelijkheid om de kerkmensen bij de les te houden. Niet de les van de doorgaande lezing, maar de rijkdom van het kerkelijke jaar. Ik denk dat vele mensen van mijn generatie daarom zo aan het kerkelijke jaar gehecht zijn, omdat ze dankzij dat ordeningsprincipe in contact kwamen met een onvermoede rijkdom. Het nadeel van leesrooster en kerkelijk jaar, is dat veel kennis of verondersteld wordt of tot vermoeiens worden toe door brave voorgangers verstrekt wordt.

Met het gezicht naar de toekomst en de wereld van nu

Lees- en preekroosters kunnen hun bestaansrecht aan twee zaken ontleen:

Repliek

1. een kerkelijk zelfbewustzijn, dat geen rekening houdt met het effect van haar handelen: onafhankelijk van het aantal hoorders is dit de boodschap die wij moeten brengen.
2. een (kern-)gemeente die van zondag op zondag bijeenkomt.

Het eerste spreekt mij niet aan, het tweede is steeds minder het geval.

Met het oog op de oecumene, dit is de gehele bewoonde wereld, hoop ik vurig dat de Nederlandse protestantse kabouters eindelijk wat bescheidener worden. Wat een stap vooruit wanneer we vanaf Advent 2007 zonder enig voorbehoud het rooms-katholieke lectionarum volgen. Vele handen kunnen ineengeslagen worden om materiaal voor verkondiging, nevendienst, leerhuizen enz. te produceren.

In alle bescheidenheid bieden we daarnaast een (doorlopende) reeks van *lectiones continuæ* aan. Exegeten als Klaas Spronk helpen ons de dwarsverbindingen in de Schrift te ontdekken.

dr. Jan Ridderbos is predikant bij de Gereformeerde Kerk van Haren

Reactie van Klaas Spronk: kinderachtig?

Om te beginnen wijst mijns inziens Jan Ridderbos terecht op het onderscheid tussen lees- en preekroosters. Misschien heeft mijn door hem hartstochtelijk gedeelde ongenoegen over de gang van zaken in veel kerkdiensten wel te maken met de ondoordachte vermenging van beide. Nadenkend over die (met name protestantse) kerkdiensten komt bij mij de vraag op of men daarin niet te veel vasthoudt aan een preekcultuur die haaks staat op de leefwereld en manier van communiceren van de gemiddelde kerkganger. Die is niet of nauwelijks meer gewend aan het beeldloze verbale bad van twintig minuten. Dat weet de moderne predikant natuurlijk ook wel. Juist dat leidt tot de infantilisering die men elkaar in bovenstaande bijdrage verwijt. De goed georganiseerde kindernevendienst biedt welkomme hulpmiddelen voor de noodzakelijke lage inzet. Predikanten die zo werken zijn niet lui, maar eerder verlegen met de situatie. Met de nodige vrijmoedigheid en creativiteit moet er meer van te maken zijn. De meest waardevolle liturgische traditie blijft daarbij inderdaad die van het kerkelijk jaar.

Voor mij is het belangrijkste dat de Bijbel tot zijn recht komt. Het is zonde wanneer de meeslepende verhalen, inspirerende gedichten en al die andere diepgaande en soms ook weerbarstige teksten verkwaanseld worden door de keuze voor verkeerde vormen van presentatie. Mede dankzij de succesvolle mediacampagne rond de NBV is de Bijbel weer 'salonfähig'. Zal men echter ook begrijpen wat men (weer) leest? Ik houd mijn hart vast. Al te vaak hoor ik mensen beweren dat ze 'simpel' willen vasthouden aan de letterlijke betekenis. Anderen vermoeden verstopte wijsheden die met de juiste codes ontraadseld kunnen worden. Dat heeft allemaal iets kinderlijks en het is niet goed als men daarin blijft steken. Deskundige opvoeding tot volwassen bijbellesen blijft noodzakelijk. De manier waarop dit wordt opgepakt door het Nederlands Bijbelgenootschap in de 'nazorg' bij de NBV, met name op de website, vind ik voorbeeldig – als een eerste aanzet.

Noten

1. Klaas Spronk: 'Liever langer lezen. Over bijbellesroosters, tekstcombinaties en systeemdwang', in: *Theologisch Debat* 2/1 (2005), 46-51.
2. Roel A. Bosch: 'Infantilisering', in: *De Eerste Dag* 28/3 (2005), 1.
3. G. N. Lammens, *Liturgische jaarorde en kerkelijke kalender*, Kok Kampen 1970, 23.